

Токарева Н.М.

Криворізький державний педагогічний університет

АРХІТЕКТОНІКА ОБРАЗУ СТАРОСТІ В УЯВЛЕННІ РЕСПОНДЕНТІВ ПЕРІОДУ ДОРОСЛОСТІ

Стаття розкриває результати аналізу проблеми відображення суб'єктивного образу старості в уявленнях респондентів вікового періоду дорослості. Мета статті – виявлення особливостей інтегральної цілісності (архітектоніки) образу старості в уявленні представників дорослого віку (від 20 до 90 років). Предмет дослідження набуває особливої актуальності в умовах демографічного старіння людства та декларування міжнародною спільнотою намірів подолання ексклюзії та нерівності людей старшого віку. Автором констатовано, що прогресивна соціальна політика у ставленні до людей похилого віку може стати неефективною через переважно негативні настанови щодо старіння в масовій культурі. У статті наголошено, що одним із предикторів, які впливають на життєві стратегії людини похилого віку, є соціальні настанови та стандартизовані соціальні уявлення щодо старості і старіння. Емпіричне дослідження уявлень респондентів щодо змістових ознак образу старості здійснювалося шляхом скерованого асоціативного експерименту та контент-аналізу із зазначенням абсолютної частотності кожного асоціату. За результатами дослідження було виокремлено три групи смислових маркерів образу старості (фізіологічний, соціокультурний та психологічний) в уявленнях респондентів. Статистичний аналіз отриманих даних доводить, що архітектоніка образу старості в уявленнях представників різних вікових груп суттєво різниться: у ранньому дорослому віці респонденти більше концентруються на фізіологічних маркерах старіння, представники віку середньої дорослості переймаються передусім соціальною незахищеністю та фінансовими обмеженнями людей похилого віку; більш адаптовані до статусу людини похилого віку представники геронтологічної групи являють найбільш конгруентний образ старості, що інтегрує у своїй структурі біологічні, соціокультурні та психологічні маркери старіння. Отримані результати доповнюють представлені науковим співтовариством матеріали щодо тенденцій концептуалізації індикаторів старіння людини в сучасному суспільстві.

Ключові слова: старість, образ старості, старіння, соціальна установка, соціальне уявлення.

Постановка проблеми. Однією із тривожних тенденцій розвитку цивілізації XXI ст. є глобальне старіння людства, що спричиняє демографічний дисбаланс суспільства та породжує суттєві гуманітарні проблеми: зниження кількості працездатного населення, збільшення податкового навантаження для підтримки належного рівня соціального забезпечення пенсіонерів, підвищення попиту в галузі охорони здоров'я, дегуманізацію у ставленні до представників старших вікових груп, ексклюзію та нерівність людей похилого віку тощо. В умовах ущільнення інформаційного простору руйнуються канали міжпоколінної трансляції культури та національних традицій, до того ж сучасне суспільство не готове формувати конгруентні стратегії успішного й гідного старіння населення. Водночас звернення світової спільноти до проблем людей поважного віку є проявом усвідомлення важливості даного питання.

Проблема старіння населення планети потребує системного переосмислення стратегій міжпоко-

лінної взаємодії у світовому масштабі. Документи міжнародного права – Мадридський міжнародний план дій з питань старіння (2002 р.), Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (2015 р.) «Заходи зі сприяння заохоченню в захисті прав людини і гідності людей похилого віку» та «Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.» [10, с. 109] – окреслили вектори соціальних очікувань і напрацювали стратегію дій щодо подолання ейджизму та розподілу соціальних благ з урахуванням інтересів людей старшого віку; ООН оголосила 2020–2030 рр. десятиліттям здорового старіння, що декларує прагнення людства до покращення життя, подолання ексклюзії та нерівності людей старшого віку [10, с. 109–110]. Наслідком означеного мають стати імперативи на здорове довголіття, продуктивні стратегії життя, активне залучення людей поважного віку до соціально-економічних, культурних та політичних процесів. Водночас прогресивна соціальна політика світової спільноти у ставленні до людей похилого

віку може стати неефективною через переважно негативні соціальні настанови щодо старіння, які транслиуються в масовій культурі. Відповідно, наукові дослідження у проблемному полі формування соціально прийнятних настанов людства щодо сприймання старості як самодостатнього етапу життя людини, зокрема й дослідження психологічних аспектів уявлень представників різних поколінь про людей похилого віку, набувають актуального і практико-орієнтованого характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні виміри генези буття людей похилого віку стало перебувають у сфері інтересів наукової спільноти: медики-геронтологи, філософи, соціологи, психологи переймаються особливостями періоду пізньої дорослості (про що свідчить, зокрема, наявність спеціальних наукових видань: *Клиническая геронтология*, *International Journal of Aging and Human Development*, *Journal of Applied Gerontology* тощо), приділяють увагу питанням вікової дискримінації (ейджизм) людей похилого віку та геронтологічного аб'юзингу, патерналістським очікуванням пенсіонерів, самотності та соціальної ізоляції людини у старості, а також іншим значущим аспектам життя людей «третього віку».

Важливим внеском науковців у розуміння полімодальності періоду пізньої зрілості є інтегративний підхід до тлумачення старості, зокрема в пошуках А.О. Ангелової [1], у дисертаційному дослідженні якої представлено архетипіку старості у філософсько-релігійній традиції, та в міркуваннях В.М. Розіна [7], який розглядає старіння як психологічний та культурний феномен. Науковцями беззаперечно визнається варіативний характер прийняття старості і переживання процесу старіння людьми похилого віку [4–8; 11; 14; 19 та ін.], проте системний аналіз наукового контенту досліджень феноменології старості доводить центрованість наукової спільноти передусім на негативних сторонах старіння. Так, у медичному дискурсі феномен старості (*old age*) позиціонується як хронологічно марковане утворення, календарний хронотоп життя людини, що супроводжується фізіологічною руйнацією організму; у змістовому континуумі поняття «старість» розглядається як генетично зумовлений, неминучий процес, пов'язаний із дисфункціональністю та наближенням смерті [3, с. 36]. Геронтологічні наративи стало формують уявлення про старість як про інволюційний вектор життєвого циклу, патологію, детерміновану «синдромом старечої астенії», включеним до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) як R54 [5, с. 69–70], хворо-

бливий стан, ментальні розлади, що спричиняють особистісне відчуження [2; 12; 15], деменцію, виникнення іпохондричних розладів [2], тривожності, депресії [13; 14; 17] у людей похилого віку. Дослідження клінічних психологів Т. Huang, Y. Li, D. Wang доводять, що на якості життя людей у період старості суттєво позначається передусім суб'єктивне сприймання віку [14, с. 127–131].

У соціокультурному контексті період пізньої дорослості асоціюється із завершенням професійної діяльності і виходом на пенсію, звуженням соціальних контактів, соціальною ізоляцією та переживанням самотності людей старшого віку. Так, J. Wong & L. Waite наголошують, що соціальна ізоляція (недостатній рівень соціальної підтримки та співучасті, зниження якості соціальних зв'язків) і самотність (переживання дефіцитарності спілкування, стала відсутність товариства) негативно позначаються на психічному здоров'ї та благополуччі людей у старості [19]. Схожі висновки представлені також у науковому доробку А. Custers, G. Westerhof, Y. Kuin & M. Riksen-Walraven [12], M. Tang, D. Wang & A. Guerrien [18], які підкреслюють значущість задоволення соціально-психологічних потреб (і передусім потреби у близьких міжособистісних стосунках) для психічного здоров'я людей похилого віку.

Доведеним науковці вважають, що умови життя, характер активності людини, стиль життя зумовлюють стратегію старіння й дозволяють людині продовжувати жити у змінених умовах відносно комфортно [4; 5; 7; 11; 13; 16 та ін.]: розвиватися як особистість, вести повноцінне життя, почуватися здоровою. Дотичним щодо даного твердження є дослідження В. Neves, R. Franz, C. Munteanu & R. Baecker, яке переконливо доводить, що обмеженість соціальних контактів людини у старості може бути компенсована завдяки ресурсам цифрових технологій [15], розширення зони комфорту. Одним із предикторів, що впливають на стратегічні виміри життєтворення людини в період пізньої дорослості, є соціальна настанова [8; 9; 16] щодо старості і старіння. Саме соціальна настанова дозволяє людині дотримуватися комплементарного патерна поведінки в конгруентній рівності інтеракцій та зорієнтовувати власну діяльність в обраному напрямі [9, с. 121].

Настанова складається з усталеного та схематизованого / спрощеного когнітивного образу / соціального стереотипу, оцінки і ставлення / упередження, а також прийнятих у суспільстві моделей поведінки, що транслиуються через відповідні соціальні інститути (сім'я, заклади освіти, засоби

масової інформації тощо); означені компоненти в реальному житті можуть не узгоджуватися один з одним і виявлятися з різним ступенем вираження [8, с. 10]. Згідно з континуумом символічного інтеракціонізму, протягом життя людина моделює й інтеріоризує численні смисли соціального досвіду, які можуть трансформуватися залежно від соціального контексту і генези буття. Інтерпретацією засвоєного досвіду людина вибудовує особистісні конструкти й надалі послуговується ними, упорядковує власне життя [9], форматує соціальні уявлення [8].

У контексті означеного варто наголосити, що негативізація та десакралізація образу старості в сучасному суспільстві, нехтування і неприйняття логічних закономірностей старіння детермінують страх перед пізньою дорослістю, розпач від усвідомлення її наближення. Через це представники геронтогрупи можуть не визнавати вікових змін, демонструвати деструктивні моделі поведінки (уникнення реальності, відчуження, знецінення життєвого досвіду, прийняття ролі «жертви», виявлення жалості до себе, агресивне ставлення до оточення тощо), втрачати сенс буття і віру у благополучний сценарій старості. У зв'язку із цим зростає необхідність переосмислення архітекtonіки образу старості в сучасному несталому суспільстві. Отже, перед психологічною наукою постає широке проблемне поле вивчення особливостей образу старості у світосприйманні різних поколінь, зумовленому сучасними соціокультурними викликами.

Постановка завдання. Метою емпіричного дослідження було обрано аналіз інтегральної цілісності / архітекtonіки образу старості в уявленні представників періоду дорослості.

Мета конкретизується в таких дослідницьких завданнях:

- визначити змістові предиктори образу старості;
- проаналізувати індикативні елементи архітекtonіки образу старості в уявленні респондентів різних вікових груп;
- означити тенденції вікової динаміки когнітивно-семантичної природи образу старості у свідомості респондентів в умовах сучасного соціокультурного середовища.

Логічна схема дослідження уявлень респондентів про старість ґрунтувалася на твердженні про можливість аналізу ментальних конструктів свідомості за допомогою мовленнєвих висловлювань, що відображають систему внутрішнього психічного світу людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричне дослідження уявлень респондентів

стосовно змістових характеристик поняття «старість» здійснювалося шляхом скерованого асоціативного експерименту. Вибіркова сукупність була представлена 152 респондентами різного віку (від 20 до 93 років), що проживають на території України. Емпіричні дані були отримані шляхом індивідуального опитування (усне та письмове) респондентів (73% звітів) та за допомогою Google-форми (27% відповідей).

Респондентам пропонувалося відповісти на питання про зміст поняття «старість», про негативні та позитивні аспекти процесу старіння. Матеріалом дослідження стали 345 відповідей і текстових фрагментів коментарів респондентів, що форматовувалися передусім за логіко-сисловою схемою «Старість – це <...>», її модифікаціями асоціативного типу. Інформативні результати дослідження були опрацьовані методом кількісного та якісного контент-аналізу, що дозволив окреслити асоціативне поле досліджуваного концепту із зазначенням абсолютної частотності кожного асоціату у площині онтогенетичного вимірювання. В узагальненні й аналізі емпіричних матеріалів була використана комп'ютерна статистична програма IBM SPSS Statistics 19 (“Statistical Package for the Social Science” – статистичний пакет для соціальних наук). Змінні були перевірені на нормативність розподілу ознаки.

Вікові когорти респондентів були виокремлені нами на підставі градації підперіодів / стадій дорослості Г. Крайг: рання дорослість (від 20 до 40 років), середня дорослість (від 40 до 60 років) та пізня дорослість (від 60 років і старше) [4, с. 650].

Контент-аналіз отриманих результатів дозволив виокремити три базові маркери образу старості: фізіологічні, соціокультурні та психологічні предиктори досліджуваного феномену. Узагальнені результати вимірювання кількісних показників абсолютної частоти (*absolute frequency*) використання полімодальних маркерів смислоутворення в моделюванні суб'єктивного образу старості в порівнюваних групах вибіркової сукупності наведені в таблицях 1–3.

Вивчення кількісних показників абсолютної частоти (*abs_freq*) використання маркерів формування архітекtonіки суб'єктивного образу старості в уявленні респондентів засвідчило значущість у досліджуваному континуумі асоціативних елементів, що конкретизуються у вимірах *фізіологічних параметрів* старіння: «старість – це період, коли всі системи організму в'януть, коли тіло вмирає <...>; старість – тривалий період розумової і фізичної руйнації, що закінчується смертю» (див. табл. 1).

Ранжирування частотності використання асоціативних елементів, пов'язаних з уявленнями респондентів щодо фізіологічної сторони старіння (були враховані перші чотири рангові позиції), дозволило констатувати таке:

– на стадії ранньої дорослості респонденти фокусують увагу передусім на функціональних обмеженнях (abs_freq 0,58) та на фізіологічних змінах зовнішності (abs_freq 0,56) людей похилого віку. Старість асоціюється представниками даної вікової групи із втратою можливостей, функцій, сфер діяльності, патернів поведінки, які ще доступні людині в період ранньої дорослості;

– учасники дослідження стадії середньої дорослості в обговоренні соціальних уявлень про старість найбільш значущим вважають чинник погіршення здоров'я (поліморбідність, загострення хвороб) осіб геронтологічної групи (abs_freq 0,46); не усвідомлюються (або мало усвідомлюються) як важливі особами 40–60 років маркери функціональних обмежень (abs_freq 0,03);

– на стадії пізньої дорослості респонденти засвідчують значущість в архітектоніці образу старості таких маркерів, як функціональні обмеження (abs_freq 0,62) та погіршення здоров'я (abs_freq 0,43) людей похилого віку. Неактуальним для осіб геронтологічної групи респондентів є чинник фізіологічних змін зовнішності (abs_freq 0);

– найбільш високі (max abs_freq) показники частоти використання фізіологічних маркерів виявляються в уявленнях щодо старості та старіння респондентів пізнього (abs_freq 0,62) та раннього (abs_freq 0,58) періодів дорослішання. Це може бути пов'язано з тим, що люди похилого віку вже усвідомлюють неминучість власного старіння, тоді як особи раннього періоду дорослості сприймають природу старості на контрасті із власним ресурсом життєтворення.

Досить представленими в архітектоніці образу старості респондентів є соціокультурні маркери: «старість – це пенсія і забуття; старість – це період, коли скорочується коло друзів <...>» (див. табл. 2).

Таблиця 1

Частотність використання фізіологічних маркерів образу старості у групових ієрархіях респондентів

Базові конструкти образу старості	Предиктори аналізу	Вікові групи респондентів		
		20–40 років (N = 69)	40–60 років (N = 46)	60–90 років (N = 37)
		Частотність (absolute frequency) використання асоціатів		
Фізіологічні (клінічні) маркери				
	Фізіологічні зміни зовнішності	0,56	0,23	0
	Стареча астения (зниження енергії, активності)	0,22	0,34	0,3
	Погіршення здоров'я (поліморбідність, загострення хвороб)	0,32	0,46	0,43
	Функціональні обмеження	0,58	0,03	0,62

Таблиця 2

Частотність використання соціокультурних маркерів образу старості у групових ієрархіях респондентів

Базові конструкти образу старості	Предиктори аналізу	Вікові групи респондентів		
		20–40 років (N = 69)	40–60 років (N = 46)	60–90 років (N = 37)
		Частотність (absolute frequency) використання асоціатів		
Соціокультурні маркери				
	Фінансові обмеження, соц. незахищеність	0	0,71	0,62
	Згорання діапазону соц. ролей	0,43	0,31	0,31
	Змінення векторів соціальних зв'язків (орієнтованість на сім'ю, згорання трудових відносин)	0	0	0,68
	Актуалізація резервних можливостей (хобі, мандрівки)	0,03	0,14	0,31

Аналіз базових конструктів образу старості, представлених в асоціативних схемах респондентів, засвідчив таке:

– на стадії ранньої дорослості для респондентів значущим чинником старіння є згортання діапазону соціальних ролей, відсторонення людей похилого віку від соціокультурного життя (*abs_freq* 0,43). Водночас респонденти даної вікової групи не усвідомлюють значущість таких індикаторів старості, як фінансові обмеження і соціальна незахищеність людей похилого віку (*abs_freq* 0), змінення векторів соціальних зв'язків (*abs_freq* 0);

– особи віку середньої дорослості у своїх соціокультурних уявленнях про старість роблять акцент на фінансових обмеженнях і соціальній незахищеності людей похилого віку (*abs_freq* 0,71). Не означений в архітектоніці образу старості даної вікової групи респондентів маркер змінення векторів соціальних зв'язків людей похилого віку (*abs_freq* 0);

– для респондентів, що належать до віку пізньої дорослості, значущими в архітектоніці образу старості є такі маркери, як змінення векторів соціальних зв'язків (орієнтованість на сім'ю, згортання трудових відносин) (*abs_freq* 0,68), фінансові обмеження і соціальна незахищеність (*abs_freq* 0,62) людей похилого віку;

– найбільш високі (*max abs_freq*) показники частоти використання соціокультурних маркерів виявляються в уявленнях щодо старості і старіння респондентів середнього (*abs_freq* 0,71) та пізнього (*abs_freq* 0,68) періодів дорослішання.

Важливу роль в архітектоніці образу старості відіграє також блок *психологічних маркерів*: «старість –

це вік, коли сингулярність пробиває свій останній етюд <...>; старість – це усвідомлення всіма фібрами душі, як кожний фрагмент вашого Я зраджує вас; старість – це бідність і краплина депресії <...>; старість – це період, коли людина забуває про себе, зарано себе хоронить» (див. табл. 3).

Вивчення архітектоніки образу старості в уявленнях респондентів різного віку доводить таке:

– найбільш цінним психологічним маркером старості респонденти на стадії ранньої дорослості вважають значний життєвий досвід людей похилого віку, можливість його творчого переосмислення та використання (можливість актуалізації суб'єктивних ресурсів людини – саморозвиток, хобі, мандрівки) (*abs_freq* 0,32); неактуальними елементами в архітектоніці образу старості респондентів даної вікової групи є такі індикатори, як зниження інтелектуальних функцій людей похилого віку (*abs_freq* 0) та зосередженість на внутрішніх проблемах (рефлексування, втрата інтересу до реальності, занурення у спогади про минуле й депресивні переживання) (*abs_freq* 0,06);

– респонденти віку середньої дорослості в архітектоніці своїх психологічних уявлень про старість поєднують визнання цінності значного життєвого досвіду людей похилого віку та можливості його переосмислення, використання у вимірах самоздійснення (*abs_freq* 0,37) із суб'єктивними переживаннями руйнації організму, власної непотрібності, самотності (*abs_freq* 0,34). Не долучається особами 40–60 років до образу старості маркер зниження інтелектуальних функцій людей похилого віку (*abs_freq* 0), слабо

Таблиця 3

Частотність використання психологічних маркерів образу старості у групових ієрархіях респондентів

Базові конструкти образу старості	Предиктори аналізу	Вікові групи респондентів		
		20–40 років (N = 69)	40–60 років (N = 46)	60–90 років (N = 37)
	Частотність (absolute frequency) використання асоціатів			
Психологічні маркери				
Значний життєвий досвід, можливість його творчого переосмислення та використання, мудрість		0,32	0,37	0
Інтровертованість, зосередження на внутрішньому світі		0,06	0,03	0,23
Суб'єктивні переживання руйнації організму, власної непотрібності, самотності, танатофобія		0,24	0,34	0,76
Зниження інтелектуальних функцій		0	0	0,23

вираженим ($abs_freq\ 0,03$) є конструкт зосередженості на внутрішніх проблемах, що загалом поєднує архітектоніку уявлень про старість осіб ранньої та середньої дорослості;

– геронтологічна група респондентів в архітектоніці образу старості серед психологічних маркерів робить акцент на суб'єктивних переживаннях руйнації організму, власної непотрібності, самотності, страху смерті ($abs_freq\ 0,76$). Водночас люди старшої вікової групи ігнорують маркер значного життєвого досвіду людей похилого віку та можливості його творчого використання в координатах нових умов генези буття ($abs_freq\ 0$). Означене може бути детерміновано недостатністю економічної і соціальної захищеності людей похилого віку у країні періоду кризового реформування;

– найбільш високі ($max\ abs_freq$) показники частоти використання психологічних маркерів (і передусім негативного вектора значущості) зафіксовані в уявленнях щодо старості і старіння респондентів пізнього періоду дорослішання ($abs_freq\ 0,76$).

На підставі узагальнення результатів емпіричного дослідження вважаємо доведеним, що архітектоніка образу старості в уявленнях представників різних поколінь суттєво різниться. Особливості ставлення до старості залежать передусім від стратегій адаптації людини до старіння: продовження активного життя з використанням ресурсів життєтворення або дистанціювання від суспільства, відчуження, що супроводжуються згасанням психічних функцій.

Висновки. Осмислення архітектоніки суб'єктивного образу старості в уявленні представників різних поколінь періоду дорослості дозволяє констатувати складну інтегративну зумовленість ментального континууму людини й окреслити предиктори розуміння феноменології старості в несталому соціальному середовищі. Уявлення людства щодо старості є динамічними і суперечливими. Доведеною вважаємо значущість соціальних настанов і стандартизованих соціальних уявлень на моделювання образу старості в мінливому соціальному просторі. Передусім у сприй-

манні феноменології старості когортою дорослих громадян простежується центрація на негативних маркерах старіння, що детермінує латентний або й явний ейджизм із боку суспільства; соціальна спільнота перебільшує вікові деформації людини похилого віку, зосереджується на фізіологічних особливостях й соціокультурних аспектах життя людей «третього віку».

Узагальнюючи результати емпіричного дослідження, можна наголосити, що архітектоніка образу старості в уявленнях представників різних поколінь суттєво різниться: у ранньому дорослому віці респонденти більш концентруються на фізіологічних маркерах старіння, представники віку середньої дорослості переймаються передусім соціальною незахищеністю та фінансовими обмеженнями людей похилого віку; більш адаптовані до статусу людини похилого віку представники геронтологічної групи являють найбільш конгруентний образ старості, що інтегрує у своїй структурі біологічні, соціокультурні та психологічні маркери старіння.

Результати дослідження, окрім того, засвідчили суперечливу конотацію змістової сутності старості в уявленні дорослих респондентів: досліджуваний концепт асоціюється з мудрістю, досвідченістю (позитивна конотація) і водночас із браком життєвих сил та немічністю людини, із соціальним відстороненням (негативно марковані конотації). Отже, у вимірах стрімких змін для соціальної спільноти вкрай важливим вважаємо формування позитивно зорієнтованих настанов щодо старості, адекватного ставлення громади до проблем старіння, зниження рівня ейджизму та геронтофобії. Означене потребує інтегрального підходу до висвітлення геронтологічних проблем психологічною наукою.

Представлені в дослідженні матеріали є частиною дослідницького проекту, що має за мету означення тенденцій концептуалізації вікових періодів генези буття в мовній свідомості респондентів різних вікових та соціокультурних груп. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні особливостей міжкультурної презентації семантичних конструктів старіння.

Список літератури:

1. Ангелова А. О. Архетипіка старості в релігійній традиції : дис. ... докт. філос. наук: 09.00.11. Київ, 2018. 516 с.
2. Візнюк І.М. Особистісне відчуження як фактор виникнення іпохондричних розладів у людей похилого віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2020. Вип. 1 (11). С. 258–261.
3. Голик С.В. Концепт OLD AGE в науковій картині світу (на матеріалі англomовної медичної термінології). *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 6. С. 32–38.

4. Крайг Г. Психология развития. П пер. с англ. Н. Мальгиной и др. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 992 с.
5. Новоселов В.М., Конев Ю.В. О старости. *Клиническая геронтология*. 2019. № 25 (1–2). С. 69–72. DOI: 10.26347/1607-2499201901-02069-072.
6. Пацакула И.И., Хачикян Е.И., Зайчикова И.В. Социально-психологические особенности принятия старости. *Прикладная юридическая психология*. 2020. № 2 (51). С. 94–100. DOI: 10.33463/2072-8336.2020.2(51).094-100.
7. Розин В.М. Старость как психологический и культурный феномен. *Журнал Высшей школы экономики. Психология*. 2017. № 14 (2). С. 320–337. DOI: 10.17323/1813-8918-2017-2-320-337.
8. Татарко К.И. Социальные установки относительно старости и ее предпочтительный образ в период ранней взрослости. *Психологические исследования*. 2018. № 11 (60). С. 10.
9. Токарева Н.М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору : монографія. Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2015. 448 с.
10. Шепеленко І.П. Механізми подолання соціальної ексклюзії осіб похилого віку. *Український соціум*. 2021. № 2 (77). С. 107–123. DOI: 10.15407/socium2021.02.107.
11. Юревич А.В. Психологические аспекты старения. *Вопросы психологии*. 2018. № 1. С. 39–48.
12. Need fulfillment in caring relationships: Its relation with well-being of residents in somatic nursing homes / A.F. Custers et al. *Aging & Mental Health*. 2010. № 14 (6). P. 731–739. DOI: 10.1080/13607861003713133.
13. Feil N. Resolution: The Final Life Task. *Journal of Humanistic Psychology*. 1994. V. 25. № 2. P. 21–105.
14. Huang T.T., Li Y., Wang D.H. Influence of subjective age on quality of life in older adults: Mediation of depression and anxiety. *Chinese Journal of Clinical Psychology*. 2017. № 25 (1). P. 127–131. DOI: 10.16128/j.cnki.1005-3611.2017.01.028.
15. Can Digital Technology Enhance Social Connectedness Among Older Adults? A Feasibility Study / B. Neves et al. *Journal of Applied Gerontology*. Jul 2017. P. 1681–1699. DOI: 10.1177/0733464817741369.
16. Norris-Baker C., Scheidt R. From “our town” to “ghost town”?: the changing context of home for rural elders. *Journal of Aging and Human Development*. 1994. V. 38. P. 181–202.
17. Senay V. Les pertes liées au vieillissement et le recours à la déprise, Mémoire, 2015. Montréal (Québec, Canada) : Université du Québec à Montréal, Maîtrise en travail social.
18. Tang M., Wang D., Guerrien A. Effect of “freedom of choice” on Task Performance and Well-Being During Leisure Activity: An Intercultural Study Among Older Adults in China and France. *International Journal of Aging and Human Development*. Sep. 2021. DOI: 10.1177/00914150211037656.
19. Wong J., Waite L. Theories of social connectedness and aging. *Handbook of theories of aging* / V. Bengtson, R. Settersten (Eds.). New York, 2016. P. 349–363.

Tokareva N.M. ARCHITECTONICS OF THE IMAGE OF OLD AGE IN PERCEPTIONS OF RESPONDENTS OF THE ADULTHOOD

The article reveals the results of the analysis of the problem of reflecting the subjective image of old age in perceptions of respondents of adulthood. The purpose of this article is to identify the features of the integral entirety (architecture) of the image of old age in perceptions of adults (from 20 up to 90 years). The subject of the study becomes especially relevant in the context of demographic aging of humanity and the declaration of the international community's intentions to overcome the exclusion and inequality of the elderly. The author states that the progressive social policy of the world community in relation to the elderly may become ineffective due to the predominantly negative social attitudes towards aging, which are broadcast in mass culture. The analysis of references presented in the study confirms the thesis about the centring of the scientific community primarily on negative aspects of aging. The article emphasizes that one of the predictors that influence the strategic dimensions of human life in late adulthood is the social attitude and standardized social ideas about old age and aging. Empirical research of perceptions of the respondents of the semantic characteristics of the concept of “old age” was carried out through a directed associative experiment and content analysis indicating the absolute frequency of each associate. According to the results of studying the associative answers-reactions of the respondents, three groups of markers of the semantic field of ideas about old age were identified: physiological, sociocultural and psychological segments of meanings. It was proved that the architecture of the image of old age in perceptions of different generations differs significantly: in early adulthood, respondents are more focused on physiological markers of aging, middle-aged people are primarily concerned about social insecurity and financial constraints of the elderly; representatives of the gerontological group, more adapted to the status of an elderly person, represent the most congruent image of old age, which integrates biological, sociocultural and psychological markers of aging in its structure. The obtained results complement the materials presented by the scientific community on the trends of conceptualization of indicators of human aging in modern society.

Key words: old age, image of old age, aging, social attitude, social perception.